

Hedda Kirkenær Krogh

Når en autismediagnose blir livsomveltende

En analyse av *Kunsten å feike arabisk* (2021) av Lina Liman

Bacheloroppgave i NORD2901 Bacheloroppgave i nordisk for lektorstudenter

Veileder: Silje H. Warberg

Juni 2022

Hedda Kirkenær Krogh

Når en autismediagnose blir livsomveltende

En analyse av *Kunsten å feike arabisk* (2021) av Lina
Liman

Bacheloroppgave i NORD2901 Bacheloroppgave i nordisk for
lektorstudenter
Veileder: Silje H. Warberg
Juni 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Innholdsfortegnelse

1. Sammendrag.....	2
2. Bacheloroppgave: Når en autismediagnose blir livsomveltende	
2.1. Innledning.....	3
2.2 Autismebegrepet og Linas selvforståelse.....	4
2.3 Minner i et nytt lys.....	6
2.4 Å nyansere forestillinger om autisme.....	8
2.5 «Jeg har autisme, derfor er jeg» - Et identitetsskapende prosjekt.....	13
2.6 Oppsummering & konklusjon.....	14
3 Litteraturliste.....	15

Sammendrag

Det er flere gutter enn jenter som utredes for autisme (NHI, 2021). Autismen, også kalt autismespekterdiagnose (ASD), har et bredt spekter av diagnosekriterier. Dette gjør diagnosen svært individuell. Hos noen kan diagnosen være såpass nyansert eller «skjult», at det kan være vanskelig å oppdage. Forfatter og journalist Lina Liman skriver om konsekvenser av å bli diagnostisert med autisme (for) sent i sin selvbiografi *Konsten att fejka arabiska* (2017). Boken er skrevet kronologisk, med innslag av generell informasjon om autismediagnosen. Forfatteren forteller om sin vei til diagnosen, ved å se tilbake på egen oppvekst, og tiden som ung.

Denne analysen utforsker to ulike vinklinger som forfatteren vektlegger når hun forteller sin historie. Den ene vinklingen handler om hvordan forfatteren ser tilbake på oppveksten, fra et ståsted der hun allerede har fått diagnosen. Her overholder hun et diagnostisk blikk over ulike hendelser, for å rettferdiggjøre og begrunne hennes tidligere oppfatning av seg selv. Unge Lina skammet seg over å være «annerledes», men visste ikke at hun hadde ASD. Den andre vinklingen handler om kulturelle forventninger og stereotyper knyttet til autismen, og om hvordan forfatteren nyanserer disse på flere vis. Begge vinklingene knyttes opp mot problemstillingen «*Hvilken funksjon får den sene autismediagnosen for Limans forståelse av sin egen identitet?*», og drøftes i lys av en forståelse av autismediagnosen som identitetsskapende. Hva har ett ord, én diagnose, å si for et menneskets forståelse av seg selv?

Når en autismediagnose blir livsomveltende. En analyse av *Kunsten å feike arabisk* (2021) av Lina Liman.

Innledning

«Ein del hevdar at ein diagnose ikkje gjer nokon skilnad. Eg hevdar at ein diagnose kan redde liv. Eg overlevde. Eg lever. Det kallar eg skilnad» (Liman, 2021, s. 329). Slik avslutter Lina Liman boken sin, *Kunsten å feike arabisk* (2021). Boken er en beretelse og selvbiografi om og av den svenske journalisten og forfatteren Lina Liman. Fortellingen er Limans egen: om hvordan hun levde med autisme i 32 år uten å bli utredet for det, og om hvordan hun, etter mange år med utredning, oppdager diagnosen på egenhånd. Som det kommer frem i sitatet over, har autismediagnosen hatt alt å si for Lina. I denne teksten skal jeg belyse hvordan autismediagnosen endret Limans selvforståelse, og funksjonen diagnosen fikk for hennes identitet. *Konsten att fejka arabiska* er ordinært gitt ut på svensk av Albert Bonniers Forlag i 2017, men i denne analysen bruker jeg den norske utgaven fra 2021, oversatt til sidemål av Olaug Nilssen.

Man kan argumentere for at Lina Liman vektlegger (blant annet) to ulike vinklinger, når hun forteller historien sin. Den ene handler om hvordan hun, på retrospektivt vis, ser på minner fra oppveksten med et nytt blikk: I lys av diagnosen. Den andre vinklingen handler om hvordan Liman reagerer på, og utfordrer, stereotypiene knyttet til autismediagnosen. Her forteller forfatteren om hvordan forståelsen av henne selv forandret seg etter at diagnosen ble satt. Hun viser for eksempel til den kulturelle forestillingen om et menneske med autisme som et savant geni. Ved å knytte det opp mot egne erfaringer, viser hun sannheten bak hennes opplevelse av å være et savant geni. Dermed nyanseres bildet av stereotypien. Liman forteller om baksiden av å leve med autistiske diagnosetrekke. Hun bryter opp flere stereotypiske fremstillinger av diagnosen. Samtidig stiller hun spørsmålet «Er autisme noe man *har* eller noe man *er*?». Begge vinklingene har identitet som gjennomgående tema; den ene ved å vise hvordan Liman har fått en ny selvforståelse i etterkant av diagnosen, og den andre ved å belyse hvordan stereotyper kan påvirke selvoppfatningen. Spørsmålet om «er eller har autisme», står sentralt i det identitetsskapende prosjektet i *Kunsten å feike arabisk*, og gjennomsyrrer denne analysen.

I analysen skal jeg undersøke disse to vinklingene nærmere, med utgangspunkt i problemstillingen «*Hvilken funksjon får den sene autismediagnosen for Limans forståelse av sin egen identitet?*». Det er mange ulike måter å utforske denne problemstillingen på, men jeg har valgt å bruke utvalgte eksempler fra boken som utgangspunkt for analysens gang. Aller

først skal jeg kort gjøre rede for og problematisere autismebegrepet, samt et kortfattet handlingsreferat. Deretter vil jeg se på vinklingen tilknyttet fortellerteknikken Liman bruker. Her ønsker jeg å fordype meg i den retrospektive formen, og hvordan det påvirker måten Liman fremstiller seg selv på. Videre vil jeg undersøke den andre vinklingen i teksten, ved å drøfte hvordan Liman utfordrer stereotypier knyttet til autisme. Her vil jeg trekke frem et par eksempler fra boken, som handler om hvordan Liman påvirkes av å være sensorisk, og om den kulturelle forestillingen om «et savant geni». Ved siden av Limans bok, bruker jeg Sonya Loftis, professor i funksjonshemmingsstudier, og hennes artikkel «Imagining Autism: Fiction and Stereotypes on the Spectrum» (2005), samt litteraturviter Stewart Murray og hans artikkel «Autism and the Contemporary Sentimental: Fiction and the Narrative Fascination of the Present» (2006), i flere deler av analysen, for å undersøke autismediagnosens mer eller mindre etablerte stereotypi i fiksjonen, med utgangspunkt i selvbiografien. Senere skal jeg se på de to vinklingene i lys av problemstillingen, før jeg til slutt samler trådene i en oppsummering og konklusjon.

Autismebegrepet og Linas selvforståelse

Kunsten å feike arabisk er en fortelling om autisme. Autismen er, ifølge Liman, en diagnose som innebærer vansker, og varierer i gradforskjell fra det nevrotypiske (2021, s. 182). Man må også oppfylle et bestemt antall kriterier for å bli diagnostisert (ibid.). I sin tilnærming til autisme, lener forfatteren seg både på «disability studies», som ser på diagnosen som en sosial og kulturell konstruksjon, og på nevro-psykologisk, som ser på diagnosen fra et medisinsk perspektiv. Hvordan autismen omtales som begrep er varierende, og det er mange ulike termer som gaper over den samme definisjonen av diagnosen. Liman selv nevner *asperger*, *autisme*, *høytfungerende autisme*, *atypisk syndrom* og *ASD* (2021, s. 184-184). De ulike begrepene har noen variasjoner, men ser alle ut til å peke i retning av «autisme» og «ASD» som overordnede begreper. ASD står for autismespekterdiagnose, og viser til alle tilstander på spekteret (ibid.). Både Liman, Sonya Loftis og Stewart Murray problematiserer valg av begreper tilknyttet autismediagnosen. Alle tre er enige om at begrepene i seg selv ikke er problematiske, men at de er utformet i et samfunn som setter nevrotypiske, altså mennesker som ikke har autisme (Loftis, 2005, s. 8), i sentrum. Diagnosen blir med andre ord sett på som «unntaket» fra «standard», og diagnosen defineres med ord som «uvanlig» og «vansker» (NHI, 2021). Tanken om autisme som «avvikende fra standard», er viktig i sammenheng med problemstillingen og spørsmålet om identitet. Dersom autisme knyttes til noe problematisk og negativt, kan dette gi store utslag for en person med autisme sin

selvforståelse. Jeg mener det er hensiktsmessig å belyse det problematiske aspektet ved begreper og termer tilknyttet autismediagnosen, fordi det står sentralt i identitetsspørsmålet om autisme er noe man *har* eller noe man *er*.

Bokens form har betydning for hvordan Limans budskap om autisme og identitet blir forstått og synliggjort. *Kunsten å feike arabisk* er disponert i tre deler, som hovedsakelig følger Lina Limans liv kronologisk. I mellom kronologien, finner man innslag av faktaopplysninger om autismediagnosen, flettet sammen med eksempler fra forfatterens eget liv. Dette gjør boken både personlig og informativ, som i sin helhet kan sies å være en patologisk selvbiografi. Den første delen i boken handler om forfatterens barndommen, den andre om livet som student og ung voksen i arbeidslivet, og den tredje delen forteller om tiden etter at diagnosen ble oppdaget.

Lenge visste ikke Liman at hun hadde autisme. Hun så på seg selv som annerledes og «feil». Derfor var hun overbevist om at hvis hun bare kunne «fikses», ville hun bli «normal». Som ung jager hun etter å være som alle andre. Hun prøver å være sosial med klassekamerater, jobbe hardt på skolen og å være en god kollega. Likevel opplever hun aldri å få det helt til, og det skammer hun seg over – noen ganger så mye at hun skader seg selv, både psykisk og fysisk. Fra utsiden oppfatter familie, venner og kollegaer henne som suksessfull, men inni seg ser Liman bare mørket. I den verste stormen prøver hun å ta livet sitt, i et forsøk på å flykte fra seg selv. Forfatteren er 32 år gammel da hun for første gang hører radiointervjuet som skal endre livet hennes. Intervjuet bekrefter for forfatteren at hun har autisme: «Eg lytta til skildringa av høgtfungerande autistiske jenter og kvinner og innsåg at det like gjerne kunne ha handla om meg.» (Liman, 2021, s. 10). Jaget etter å være «normal» stilner når Liman forstår at hun er som hun er av nevrologiske årsaker, og ikke fordi hun er «feil» eller «dårlig». Nå aksepterer hun seg selv, på en måte hun ikke tillot seg å gjøre i oppveksten.

Liman tar til teksten for å fortelle sin historie. Hun gir leseren innsikt i hvordan ASD kan oppleves, og å opplyser om hvordan en sen diagnose kan påvirke ens selvforståelse, identitet og livssituasjon. Jeg skal nå se nærmere på den *ene* vinklingen i Limans bok. Denne handler om hvordan Liman ser tilbake på minner fra oppveksten i lys av autismediagnosen. Hensikten er å illustrere hvordan Limans nye selvforståelse kommer til uttrykk gjennom bokens form, og med det vise hvordan en diagnose kan påvirke ens identitet.

Minner i et nytt lys

Kunsten og feike arabisk er bygd opp av gjengivelser av historier fra forfatterens fortid. Liman forteller om utvalgte minner, som hun ser på som sentrale i hennes reise mot en autismediagnose. Gjengivelsene av minnene bærer preg av at fortelleren befinner seg i nåtiden – tiden etter at diagnosen ble satt. Nåtidssituasjonen etablerer den tydelige avstanden mellom «da» og «nå», «før diagnosen» og «etter diagnosen». For eksempel forteller Liman om da hun ble venn med Karin, en jevnaldrende som hun møtte på klinikken for spiseforstyrrelser da hun var ung voksen: «Ein dag hadde det kome ei ny jente i gruppa. Ho presenterte seg som Karin, såg ut til å vere på min alder, men mykje meir pratsam og utåtvend.» (Liman, 2021, s. 157). Her ser Liman tilbake på hvordan de møttes. Etter fortellingen om hvordan de møttes, følger en lengere kommentar til vennskapet deres i årene videre: «Karin og eg er faktisk eit svært illustrerande eksempel på skilnaden på sosial autopilot og manuell navigering.» (Liman, 2021, s. 160). Disse type kommentarene fra nåtidssituasjonen skytes ofte inn både etter og underveis i fortellingene i boken. Kommentarene gir uttrykk for at Liman ser tilbake på eget liv med et reflekterende blikk, og med en dypere forståelse av seg selv; som autistisk. Gjennom boken blir leseren presentert for Limans historier, som sees i lys av diagnosen.

Med utgangspunkt i historiene fra fortiden, kan man argumentere for at forfatteren hovedsakelig opererer med en fortellerteknikk kalt *analepse*. Litteraturforsker Petter Aaslestad definerer analepse som en narratologisk term, brukt om historier som vender blikket bakover i tid fra fortellerens ståsted (Aaslestad, 1999, s. 38). Liman bruker analepser systematisk gjennom boken for å fortelle om fortiden hennes, og for å underbygge og beskrive nåtidssituasjonen. En utvidelse av Aaslestads begrep er *blandet analepse*, som defineres som en fortelling som begynner utenfor og avsluttes innenfor historien (ibid.). Dette begrepet kan knyttes til *Kunsten å feike arabisk*, fordi boken starter med to deler som ser tilbake på en barndom og ungdomstid. Senere kommer tredje og siste del, hvor man etterhvert møter nåtidssituasjonens Lina, som reflekterer over historien sin: «Eg treng ikkje lenger klandre meg sjølv for at eg blir trøytt av «ingenting». Eg treng ikkje straffe meg sjølv for at eg ikkje forstår eller ikkje greidde å gjere meg forstått.» (Liman, 2021, s. 327). Forfatteren viser hvordan hun nå, etter diagnosen, har en større og bedre forståelse av seg selv. Dette er et godt eksempel på hvordan forfatteren viser at autismen er en del av henne. Det tilhører hennes identitet, og hun har en aksept og respekt for diagnosen i dag. Analepsene i *Kunsten å feike arabisk* fungerer svært godt, fordi det tjener Limans hensikter om å dele sine historier og

erfaringer, og samtidig reflektere over de fra nåtidssituasjonen, hvor hun kjenner seg selv og sin diagnose bedre.

I analepsene overholder forfatteren det jeg vil kalle et *diagnostisk blikk* på hendelsene. Med andre ord forteller hun fra et ståsted der hun allerede har fått diagnosen, og det former hennes syn på egen identitet og på fortiden. Med det diagnostiske blikket gjør Liman diagnosen sin synlig, selv i historier hvor hun enda ikke visste at hun hadde autisme. Stewart Murrays artikkel handler blant annet om viktigheten av autisms synlighet. Han er kritisk til at autismen synliggjøres i narratologien ved at (nevrotypiske) forfattere fremstiller autistiske karakterer med utvalgte egenskaper og visuelle trekk (Murray, 2006, s. 25). Ved å overholde det diagnostiske blikket, bidrar Liman på sin side til å synliggjøre diagnosen på et nyansert vis. Et eksempel på hvordan det diagnostiske blikket kommer til uttrykk, er når Liman forteller om hvordan lyd og lydoverfølsomhet påvirket henne i tiden etter at hun flyttet hjemmefra: «Eg greidde alltid å hamne i hus der det var så ufatteleg lydt.» (Liman, 2021, s. 212). Selv trodde Lina at hun bare hadde uflaks med plassene hun bodde på, og at hun tilfeldigvis valgte feil steder å bo, opptil flere ganger. Derimot skulle det vise seg at Limans sanser og reaksjoner ikke er dramatiske, men har nevrologiske årsaker og er forårsaket av autismen (s. 214). Underveis i historien om de bråkete bostedene, skyter Liman inn kommentarer om diagnosen, og om hvordan synet har endret seg på lydoverfølsomheten hennes. For eksempel gjør hun det klart at «Nokre av dei verste angstanfalla i livet mitt (...) har eg etterpå kunne kople til situasjoner der eg har følt meg trengd ut i desperasjon på grunn av lyd.» (Liman, 2021, s. 213). Liman kan på mange måter sies å ha på seg de «diagnostiske brillene» gjennom hele bokens gang. I nåtidssituasjonen analyserer hun tidlige erfaringer med autismen, som hun på den tiden ikke visste var diagnosetrekke. Analepsen om lydoverfølsomhet gir leseren innsikt i Limans forståelse av seg selv. Hun forteller om både tiden før hun visste noe om autismediagnosen, og etter diagnosen.

Som illustrert innledningsvis med et sitat fra den siste siden i boken, har diagnosen hatt svært mye å si for Limans oppfatning av eget liv. Siden man som leser får vite allerede i første kapittel at Lina har autisme, blir også leseren invitert inn i denne retrospektive og diagnostiske måten å forstå forfatterens liv på. Analepsen som fortellerteknikk er effektiv, fordi den gir leseren tilgang til flere dimensjoner av Lina Limans historier. Historiene blir forstått på et nytt og nyansert vis, når Liman kommenterer de fra nåtidssituasjonen. Med kronologiske analepser, og systematiske brudd som inkluderer kommentarer til analepsene, gjengir forfatteren sitt eget liv. Ved å kommentere minnene på denne måten, rettfærdiggjør hun hvordan unge Lina behandlet seg selv, da hun ikke visste at hun hadde autisme.

Tilbakeblikkene med tilhørende refleksjoner fra nåtidssituasjonen, forteller leseren at Liman i dag har en større selvforståelse og aksept ovenfor seg selv, på bakgrunn av diagnosen. Gjennom kommentarene blir det klart for leseren at hun har det bedre med seg selv i nåtidssituasjonen, enn før hun fikk diagnosen. Limans identitet ser ut til å henge så tett sammen med autismen, at autisme *er* (en del av) henne. Etter diagnosen oppfatter hun seg selv som autistisk, og lever livet sitt der etter.

I et samfunn hvor interessen for ASD stadig vokser, er det likevel ikke bare enkelt å tilhøre spekteret. I delen som følger vil jeg sette lys på hvordan kulturelle forestillinger, i form av stereotypier, har innflytelse på autistiske menneskers identitet og selvforståelse.

En typisk autist?

Før vi går videre inn i spørsmålene om kulturelle fremstillinger og identitet, må vi imidlertid se på hva en *autismestereotypi* er. I kultursamfunnet har interessen for ASD vokst seg såpass stor, at man etterhvert kan gjenkjenne et slags mønster som går igjen i fremstillingene av autisme. Utvalgte diagnosetrekke har med tiden blitt svært gjenkjennelige i litteraturen. For eksempel er reduserte kommunikative ferdigheter, en særskilt interesse innenfor et spesifikt fagfelt, eller overfølsomme sanser, ofte tatt i bruk i narratologien for å illustrere diagnosens visuelle synlighet. Diagnosetrekke og karakterene med ASD kan også bli skrevet om til metaforer, som for eksempel «maskiner», «utenomjordiske», «vandrende Google», eller beskrevet med adjektiv som «kalde», «stumme» eller «ufølsomme» (Loftis, 2005, s. 4). Loftis forklarer at utvalgte diagnosetrekke og metaforer har blitt gjenbrukt såpass mye i litteraturen, at de etterhvert har blitt et slags karikert kjennemerke på autismen – en stereotypi (ibid.). Vi møter oftest de stereotypiske diagnosetrekke i oppdiktete og fiktive karakterer i narratologien. Ofte er det også framstilt av nevrotypiske forfattere.

Lydoverfølsomhet er ett eksempel på en autistisk stereotypi. Stereotypien «Det autistiske, lydoverfølsomme mennesket» kan blant annet stamme fra en medisinsk diskurs, og ha sin bakgrunn i medisinsk og pedagogisk litteratur, ifølge Loftis (2005, s. 10). Å presentere og fremstille autisme i denne typen litteratur kan være problematisk av flere grunner. Først og fremst fordi personer med autisme sjeldent har en stemme i medisinsk litteratur, men også fordi litteratur i skole og utdanning har tendenser til å bli kanonisert (ibid.). Det blir altså kun den kanoniserte vitenskapen man lærer om. Med utgangspunkt i den medisinske litteraturen, blir autismediagnosen og diagnosetrekke fiksjonalisert. Herfra kan diagnosen og trekke se ut til å bli stadig mer raffinerte, til de til slutt blir karikerte og oppdiktete versjoner av diagnosen. Flere diagnosetrekke, som for eksempel lydsensitivitet, kan man regne med at er

blitt etablert som stereotypier på bakgrunn av den medisinske diskursen. Resultatet blir at «det typiske mennesket med autisme» fremstilles og kjennetegnes ved lydoverfølsomhet. I *Kunsten å feike arabisk* presenterer Liman hvordan stereotypiske diagnosetrekk som lydoverfølsomhet forekommer – og *ikke* forekommer – i hennes liv.

På den ene siden, har vi sett at Liman er svært lydoverfølsom. Liman forteller ved flere anledninger om hvordan lyd, av ulike sjangere, har stått sentralt i livet hennes. For eksempel bekrefter historien om de uheldige bostedene og de bråkete naboene dette (Liman, 2021, s. 212-214). I etterkant innser Liman at årsaken til lydoverfølsomheten er autisme. Autismen gjør at hun ikke klarer å filtrere ut bakgrunnslyder og støy fra samtaler, for eksempel. Dette gjør det eksempelvis vanskelig og slitsomt for Lina å samtale med noen på kollektiv transport, siden det kommer lyder alle veier, hele tiden (Liman, 2021, s. 216). Hørselvern ble redningen hennes i flere tilfeller, selv om hun ikke en gang opplever fullstendig stillhet når hun bruker de heller (ibid.). I *Kunsten å feike arabisk* kan det se ut til at Liman er innforstått med diagnosetrekket, og erkjenner det som en del av henne selv. Hun er også klar over at hun, i tilfellet med bostedene og de bråkete naboene, møter de kulturelle forventningene om å ha dette trekket. Likevel skal det sies at å være sensorisk sensitiv i form av lydoverfølsomhet er ikke en stereotypi i seg selv, men et diagnosetrekke som kan komme av ASD (HelseNorge, 2020). Liman selv bekrefter dette, og forklarer at «Ein annleis persepsjon er svært vanleg ved autisme, så vanleg at fenomenet er med i diagnosekriteria.» (Liman, 2021, s. 214). Altså forekommer det nokså ofte en eller flere sensitive sanser hos mennesker med ASD, hvorav lyd er én av dem. Forfatteren bruker sitt diagnostiske blikk til å nyansere diagnosetrekket, ved å generere generell informasjon og fakta om trekket. Samtidig bekrefter hun, ved å fortelle historier om hvordan hun har opplevd å være svært sensitiv for lyd, at dette typiske autismetrekke også gjelder henne.

På den andre siden, kan man argumentere for at Liman i flere tilfeller bryter med forventningene om «Det lydoverfølsomme, autistiske mennesket». Det kanskje mest eksplisitte eksempelet på et slikt brudd, er når Lina forteller om hennes kjærlighet for musikk og kor. Musikken har gått som en rød trå gjennom livet hennes: Hun har spilt flere instrumenter, og sunget i kor (Liman, 2021, s. 163). Sistnevnte ble det viktigste for henne. Koret ga henne ikke bare en frihetsfølelse, men også en følelse av tilhørighet: «Så lenge eg syng, høyrer eg til» (Liman, 2021, s. 164). Koret og musikken er knyttet til en type ro og komfort, som Liman ikke ser ut til å finne så mange andre steder. Her står altså lyd i sentrum, men denne gangen som noe utelukkende positivt. Dette står i stor kontrast til hvordan hun senere beskriver lydsensitivitet og hennes reduserte evne til å filtrere ut uviktige lyder.

Totalt sett skaper Liman et nyansert bilde av diagnosetrekket og stereotypien «lydoverfølsomhet». Hun forteller og illustrerer for leseren at det ikke alltid er så svart-hvitt som fiksjonen skal ha det til: Lydsensitiviteten til et menneske med autisme er ikke nødvendigvis alltid tilstedeværende. Man kan trigges av naboers høyttalere, samtidig som at man kan elske kor og sang. Liman viser at det er store variasjoner i hva mennesker trigges av – og, som Loftis bekrefter, at det ikke nødvendigvis bare gjelder mennesker diagnostisert med ASD, men folk generelt (2005, s. 6). Ved å fortelle om hvordan hun håndterer, og hvordan hun ikke håndterer lyd, nyanserer Liman forholdet sitt til det. Lydoverfølsomheten har blitt en del av henne etter at hun ble diagnostisert. Før hun fikk diagnosen, stilte hun bare spørsmål ved lydsensitiviteten, og tolket seg selv som egoistisk og lite tolerant: «Eg har skamma meg over denne overfølsemda i trua på at ho avslørte at eg ikkje tok omsyn.» (Liman, 2021, s. 213). I dag er lydoverfølsomheten en egenskap som hun identifiserer seg med, og som hun har tatt eierskap til, selv om det ikke alltid er enkelt å håndtere den. Historiene om lydoverfølsomheten, og om å forstå hvor den kommer fra, resulterer i et nyansert blikk på «det typiske, autistiske mennesket», som både kan håndtere og ikke håndtere lyd.

En annen svært etablert stereotypi i fiksjonen er tanken om et *savant geni*. Narrativt sett, knyttes et savant geni til autistiske karakterer som er eksepsjonelt interesserte, eller kunnskapsrike, innenfor et spesielt emnefelt. Konseptet går igjen svært mange fortellinger om autisme, som for eksempel hos hovedkarakterene i «A beautiful mind» (2001), «The Imitation Game» (2014) og «Rain man» (1988). Slik som i disse eksemplene, er historiene ofte heltefortellinger om mennesker med autisme, som brukte sitt spesifikke emnefelt til å gjøre noe stort. Stewart Murray diskuterer det litterære og narrative fenomenet i artikkelen sin. Her problematiserer han autisme som narrativ, og slår ned på tanken om det savante geniet. Murray argumenterer for at fremstillingen mennesker med autisme som genier, er et konstruert bilde av diagnosen. Han skriver at «The fascination with the savant figure must be understood as a fundamental misapprehension of the actual nature of autism.» (Murray, 2006, s. 31.), og forklarer at det på det meste er 10% av alle mennesker med ASD som kjenner seg igjen i diagnosetrekket, om man i det hele tatt kan kalle det et diagnosetrekk (ibid.). Også i dette tilfellet ser Liman ut til å nyansere «det autistiske mennesket», og «det autistiske geniet».

På den ene siden forteller Liman om hvordan hun presterte svært godt da hun gikk på videregående skole. Hun forteller om ungdomstiden, og at hun var en «flink pike» som fikk toppkarakterer i så og si alle fag:

Da eg var ferdig på vidaregåande, hadde eg beste karakterar av alle på heile skulen. Lærarane applauderte i kapp med rektor, og eg fekk stipend for vidare studium (...) Alle i trua på at dei hadde oppdaga eit gryande talent (...). (Liman, 2017, s. 124).

Unge Lina så ut til å være høyt presterende, ambisiøs og talentfull. Selv om hun på denne tiden ikke visste at hun hadde ASD, møtte hun forventningene om å være eksepsjonelt god på ett felt. Kanskje dristet noen seg til å kalle henne et geni, til og med? Skolefagene og studier så i alle fall ut til å være hennes felt.

På den andre siden gjør Liman det klokkeklart at det kostet henne mye å være flink. Hun avslører raskt at «Sanninga var ikkje talent. Sanninga var disiplinert, hardt arbeid, drive fram av angst og usikkerheit, av strev etter aksept, stadfesting og tilhøyrsløse.» (Liman, 2017, s. 124). Det fantes altså en bakside, også av denne medaljen. Hun gir implisitt uttrykk for at hun ikke hadde vært like flink, dersom hun hadde følt seg tilpass, trygg og akseptert på skolen – noe hun ikke gjorde. Hele tiden opplevde hun at hun måtte jage etter å være flink for å unngå å gjøre feil, tenke feil, eller være feil (ibid.). Liman ville ikke være annerledes, samtidig som at hun ikke ville ta del i det sosial. Når det gjaldt det sosiale, følte hun seg helt amatør: «Best i skulefaga, ja, men heilt klart blank på det sosiale planet.» (Liman, 2021, s. 124). Derfor jobbet hun seg heller nærmest i hjel, som et slags alibi for å slippe delta på det sosiale. Liman konstaterer at spiseforstyrrelsene og depresjonene hun hadde i ungdommen, har vært drevet frem av dette flink-pike-syndromet. Lina Liman var altså ikke noe savant geni, men en hardtarbeidende og angstfull ungdom, som bare ønsket å passe inn.

Igjen får vi totalt sett servert en nyansert forståelse av Limans autisme, og autisme generelt. Hun forteller om hvor flink hun var på skolen, men understreker at dette ikke var fordi hun var et naturtalent eller et geni, men fordi hun var overbevist om at det ville gi henne en følelse av tilhørighet og aksept. Liman hadde talent for fag og var flink på skolen, men det kostet henne mer enn det var verdt. Hun ble syk og deprimert, og mistet seg selv mer og mer i forsøket på å passe inn: «Eg hadde fokusert så hardt på prestasjonane mine at det kjendest som om det ikkje fanst noko anna igjen.» (Liman, 2021, s. 125). Skolen var unge Linas sosiale arena, og likevel følte hun seg fullstendig på bortebane. Å prestere høyt og å jobbe hardt ble kompensasjon for at hun «sviktet» på andre områder. Siden Liman var mange år fra en autismediagnose på dette tidspunktet, kan det tenkes at det var vanskelig for henne å forstå seg selv. I sammenligning med klassekamerater blir hun sett på som «annerledes» og «feil». Dermed blir det slik hun forstår seg selv også. Etter at diagnosen blir satt, forstår Liman at følelsen hun hadde av å være annerledes i ungdommen var reell, men at den kunne begrunnes

i autismen. Toppkarakterene og den flinke piken kan også begrunnes i autismen, men av helt andre grunner enn at Lina var et autistisk, savant geni.

Liman slår fra seg tanken om «det savante geniet», men forteller at hun har hatt en gjennomgående særinteresse hele livet: Språk. Språk i form av «(...) teiknspråk, litteratur, eiga skrivning, kalligrafi, kryssord, ord og ordleikar.» (Liman, 2021, s. 186). Hun beskriver også seg selv som opptatt av nøyaktig, korrekt og pålitelig språkføring i skrivingen sin. I den siste delen av boken forteller Liman om da hun skrev en artikkel om å bli urettferdig behandlet på bakgrunn av sin «funksjonsnedsetting». Artikkelen var basert på hennes egne erfaringer fra arbeidsplassen. Her beskriver hun et nøye arbeid med skrivning og omskriving, for å sørge for at artikkelen var så pålitelig, korrekt og tydelig som mulig: «Så sakleg som eg evna, skreiv eg ein reportasje om min situasjon (...). Eg vov inn fakta om krav i lova og autentiske sitat.» (Liman, 2021, s. 325). Forøvrig er det generelt gjennomgående for boken at Lina beskriver seg selv eksplisitt og implisitt som en som jobber detaljert, nøye, strukturert og (altfor) mye. Hvordan Lina arbeider med denne artikkelen, skinner igjennom i hvordan boken er skrevet. Her får leseren et slags meta-blikk på forfatteren. Liman forklarer at hun er opptatt av å skrive korrekt og å kildeføre riktig, som leseren selv kan gjenkjenne i bokens form: Underbygget og begrunnet med sitater fra psykologer, helsevesenet og henne selv. Forfatteren støtter seg stadig på tekstutdrag for å underbygge historien hennes. Vi finner sitater fra medisinske journaler, psykologers notater og egne dagbøker i alle delene av boken. Tekstutdragene brukes ofte i sammenheng med fortellinger fra møter med psykiatrien og helsevesenet, og for å illustrere hvordan forfatteren har hatt det med seg selv gjennom de ulike fasene i livet. Bokens form er altså preget av sitert innhold, hentet fra ulike settinger i Linas liv. Det er med andre ord mulig å kjenne igjen forfatteren i bokens form, basert på hennes egne beskrivelser av seg selv, som over gjennomsnittet opptatt av formell og korrekt skrivning.

Limans bok fungerer nyanserende overfor kulturelle forestillinger knyttet til autismen på flere vis. Hun overholder det diagnostiske blikket, ved å bruke eksempler fra eget liv, kombinert med generell fakta om diagnosen. På denne måten illustrerer Liman hvordan ASD kan se ut og oppleves. Forfatteren viser oss hvordan hun både møter og ikke møter de vanligste diagnosetrekkene, og hvordan det har påvirket hennes identitet som et menneske med en autismediagnose. Stereotypiene bli nyansert når Liman viser leseren, gjennom egne historier, at forestillingene om autisme i flere tilfeller er sanne, men at de kun er *en del* av sannheten. Det stemmer at Liman var eksepsjonelt flink på skolen, men det var et resultat av å oppleve å ikke passe inn, og ikke fordi hun var et savant geni. Å forstå at opplevelsene av å være annerledes og å ikke passe inn, kunne knyttes direkte til autismediagnosen, var en

lettelse for Liman. For forfatteren, var diagnosen et svar og en bekreftelse på annerledesheten. Dette svarer kunne hun akseptere: Autismen er en del av henne, derfor er hun annerledes.

«Jeg har autisme, derfor er jeg» - Et identitetsskapende prosjekt

Kunsten å feike arabisk adresserer konsekvensene av å leve i uvitenhet om å ha en diagnose. For forfatteren selv, ledet uvitenheten til mangel på selvforståelse, som igjen førte til selvhat og en skammelig følelse overfor seg selv. Limans identitet endres imidlertid radikalt den dagen hun får diagnosen «autisme». Som hun selv beskriver dagen: «Ein del av meg døydde. Ein annan byrja endeleg, endelg å leve.» (Liman, 2021, s. 13). Heretter forstår hun seg selv, og livet hun har levd til nå, i et nytt lys. De egenskapene og karakteristikene hun en gang så på som problematisk, er i dag en akseptert og respektert del av henne. Det er hennes natur, som et menneske med ASD. Diagnosen er grunnen til at hun har følt seg annerledes, vært lydsensitiv, opplevd utfordringer med kommunikasjon, og blitt misforstått. Lina trengte ikke å bli «fikset», fordi hun var aldri «feil». Dette var sånn hun var, av nevrologiske årsaker.

Begge vinklingene jeg har undersøkt i denne analysen, har til felles at de illustrerer hvordan en diagnose kan knyttes til identitet. Analepser, diagnostiske blikk og nyanseringer av kulturelle forestillinger om autismen, bakes sammen, og resulterer i en fortelling om hvem Lina Liman *var*, og hvem hun *har blitt* etter å ha fått diagnosen. Dette gjør det klart for oss at autismediagnosen har en identitetsformende kraft. Begge vinklingene fungerer i sin helhet som et bidrag til at det identitetsskapende prosjektet, som tilhører problemstillingen, oppfylles. Dette leder oss ut i den omstridte debatten «Er autisme noe man har eller noe man er?». Å *ha autisme*, sammenligner Liman med å ha en sykdom, et syndrom eller en funksjonsnedsettelse. I dette tilfellet kan ASD bli synonymt med «sykdom» som et negativt begrep. Å *være autistisk* kan på sin side forstås som en tilstand, en væremåte eller en egenskap. Her handler det mer om hva man evner, og hvordan man identifiseres som menneske. Liman har et klart svar: Autismen er ingen sykdom, og er ikke noe man «har». Hun ser tilbake på en turbulent og vanskelig oppvekst, med en oppfatning om at alt hun har opplevd, er en del av henne. Forfatterens selvforståelse bygger på erfaringer og opplevelser med diagnosen: Autismen gjennomsyrrer livet hennes. Hun *er* lydsensitiv, arbeidsom, en språk-nerd og en som foretrekker lytting fremfor prating. Hun *er* den hun er, på grunn av autismen. Ifølge Lina Liman, er autisme noe man *er*.

Oppsummering

I denne analysen har jeg undersøkt to vinklinger ved Limans historie om autisme, for å forsøke å forstå funksjonen den sene autismediagnosen har hatt for forfatterens identitet. Den ene vinklingen har vist oss at boken preges av analepser, og at Liman forteller fra et ståsted der hun allerede har fått diagnosen. Hun overholder et diagnostisk blikk på analepsene. Dette illustrerer for leseren at hun, i nåtidssituasjonen, har en forståelse for at hennes tidligere jeg hadde utfordringer knyttet til identitet. Det diagnostiske blikket fungerer både informativt, i form av at forfatteren gir plass til generell informasjon om diagnosen, og fortellende, i form av at hun ser tilbake på vonde minner i lys av autismediagnosen. Ved å gjøre dette, viser hun ovenfor leseren (og kanskje henne selv?) at autismen har gitt henne en forklaring på hvorfor hun er «annerledes». Hun tilgir sitt yngre jeg for all usikkerhet og skam, og viser at hun er forsonet med autismen i dag.

I henhold til den andre vinklingen, bryter Liman ned stereotypier og kulturelle forestillinger knyttet til autisme, ved å fortelle om egne erfaringer og opplevelser av de. Ved å ta i bruk det diagnostiske blikket, viser hun leseren at mange av stereotypiene egentlig er diagnosetrekk, som mennesker utenfor spekteret ikke får se helheten av. Klassekameratene til Lina observerte at hun var den beste i flere skolefag, men fikk ikke innsyn i hvordan de gode karakterene var drevet frem av usikkerhet og angst. Det krever kunnskap om diagnosen, og innsyn i enkeltmenneskets opplevelser for å forstå hvem Lina er. Man kan anta at det er derfor hun skriver denne boken: For å fortelle verden hvem hun er, slik at folk skal forstå både henne, og autismespekterdiagnosen, bedre.

Ut ifra det jeg har vist i analysen, mener jeg at det er grunnlag for å si at autismediagnosen har en identitetsformende kraft. Identitetsprosjektet består og problemstillingen oppfylles når Lina Liman, gjennom å fortelle sin historie, kaster lys på hva en diagnose kan gjøre med et menneske. Diagnosen er åpenbart ikke *bare* en fagterm. Forfatterens liv ga ikke mening, og hun hadde ingen forklaring på hvorfor hun var som hun var, før hun fikk diagnosen. Autismen ga henne mening, og et svar på alle spørsmålene. Det er ingen tvil: For Lina Liman var diagnosen redningen, som ga henne den selvforståelsen hun trengte for å kunne fortsette livet. Autismediagnosen har potensialet til å være identitetsskapende. Gjennom både form og innhold kommuniserer Limans bok at autisme er noe man *er*. Det er en del av et menneske, som tilhører dets identitet, og som har *alt* å si for hvordan det oppfatter seg selv. For Liman ble autismediagnosen livsomveltende: «Ein del hevdar at ein diagnose ikkje gjer nokon skilnad. Eg hevdar at ein diagnose kan redde liv. Eg overlevde. Eg lever. Det kallar eg skilnad» (Liman, 2021, s. 329).

Litteraturliste

Aaslestad, P. (1999). *Narratologi*. Cappelen akademisk forlag.

HelseNorge (2020, 8. november). *Autisme*. Hentet 14. mai 2022 fra

<https://www.helsenorge.no/sykdom/utviklingsforstyrrelser/autisme/>

Liman, L (2017). *Konsten att fejka arabiska. En berettelse om autism*. Albert Bonniers forlag.

Liman, L. (2021). *Kunsten å feike arabisk. Ei forteljing om autisme*. (norsk. utg.). Samlaget.

Loftis, S. (2005). Introduction. I S. Loftis, *Imagining Autism: Fiction and Stereotypes on the Spectrum*. Indiana: Indiana University Press, 2015. (s. 1-22).

Murray, S. (2006). Autism and the Contemporary Sentimental: Fiction and the Narrative Fascination of the Present. *Literature and Medicine*, 25 (1), (s. 24-45).

NHI (2021, 6. Juli). *Autisme*. Hentet 14. mai 2022 fra

<https://nhi.no/sykdommer/barn/autisme/autisme-oversikt/?page=1>

